

Sturcz Zoltán

Egy tantárgytörténeti epizód a magyar nyelvhelyesség és stílus oktatásából

1. A magyar kormány az 1934. évi X. törvénycikk alapján, felsőoktatási reformtervei és integrációs céljai keretében létrehozta a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet. A korábbi József Műegyetem nemcsak nevében változott meg, hanem szervezeti felépítésében is jelentősen átalakult: a törvénycikk alapján a mérnöki karokon kívül most már magában foglalta a Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolát, az Állatorvosi Főiskolát és a Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kart. Ez utóbbi két osztályra tagozódott: közgazdasági és kereskedelmi osztályra valamint közigazgatási osztályra. Az új intézmény a tanrendjébe iktatta a „Magyar nyelvhelyesség és stílus” című tantárgyat, amely a Közgazdaságtudományi Kar és a Gazdasági Szaktanárképző Intézet hallgatói számára kötelező stúdium volt, a többi kar hallgatói számára választható előadásként szerepelt. Az 1934/35-ös tanévtől a tantárgy Magyar nyelvhelyesség és stílus I–II. megnevezéssel heti két órában, előadásként, kollokviumi követelménnyel szerepel az első és második félév tanrendjében. A tárgy előadásával, illetve gondozásával az egyetem Dengl János egyetemi tanárt bízta meg, aki az átszervezés során került az egyetemre, és korábban a pesti tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Karon, azt megelőzően a Kereskedelmi Akadémián tanított.¹ Előző munkahelyein a kereskedelmi szakoktatás keretében a gyorsírás és a német nyelvű levelezés tanára volt, de munkájából és korábbi érdeklődéséből következően nyelvészeti kérdésekkel is foglalkozott olyannyira, hogy pályáját is egy nyelvészeti munkával kezdte. 1907-ben a szülőföldjén folytatott gyűjtések és kutatások alapján kiadta *Az orczyfalvi német nyelvjárás hangtana* című művét.² Szaktanári pályája a gyakorlatibb tevékenység felé vitte, így számtalan német nyelvkönyv, kereskedelmi levelezési tankönyv és gyorsírási szakkönyv szerzője és társszerzője lett. A gyorsírás terén megjelent merész és újító jellegű munkái nagy szakmai viharokat is kavartak. Ezzel a szakmai előélettel került a Műegyetemre, ahol megbízták a fentebb említett feladattal. A műegyetemi helyi oktatáspolitikai döntésnek, mely szerint egy magyar

¹ Dengl János (1832. Orczyfalva – 1940. Budapest) nyelvész, a kereskedelmi szakoktatás, a gyorsírás, a német nyelvű levelezés, a magyar nyelvhelyesség és stílus oktatója; egyetemi tanár; Kereskedelmi Akadémia 1906–1920, Közgazdaság-tudományi Kar 1920–1934, Magyar királyi József Nádor Műszaki és Gazdaság-tudományi Egyetem. (Részletesen lásd: Magyar Életrajzi Lexikon)

² Dengl János: *Az orczyfalvi német nyelvjárás hangtana*. Budapest, Franklin Nyomda, 1907. 31 p. (Szülőföldje németajkú lakóiról, illetve nyelvükről írt feltárás és elemzés.)

nyelvi tárgyat bevezetnek, több oka is volt. Elsősorban ide kell sorolni a hely szellemét, két okból is: Szily Kálmán rektorsága óta – aki egyszerre volt a fizika, a mechanika professzora és magyar nyelvészet egyik nagy alakja – a magyar nyelv és szaknyelv ápolásának hagyományai és visszatérő formái voltak az egyetemen.³ Az intézmény amúgy is egy nyelvigenyes légkört teremtett azzal az ajánlattal, hogy a húszas-harmincas években tizennégy nyelv oktatására és szabad felvételére adott lehetőséget hallgatóinak. Sőt az 1938/39-es tanévtől Vajthó László vendégtanári meghívásával egy magyar irodalmi, világirodalmi, nyelvi kérdéseket taglaló, heti két órában meghirdetett szabad kurzus is elindult.⁴ Tágabb összefüggésben pedig a döntés összhangban volt azokkal az oktatáspolitikai, akadémiai és magyar nyelvészeti törekvésekkel, amelyek a harmincas években a magyar nyelvhelyesség művelését kívánták erősíteni.

2. Dengl János alapos felkészültséggel, határozott tematikával és kellő szigorral vezette a tárgyat. Azt valószínűleg már a tárgy tervezése során eldöntötte, hogy mint „egyetemi nyilvános és rendes tanár” tankönyvet, de egyben a szélesebb közönségnek is szóló művet ír a tárgyhoz, illetve a témáról. Így született meg viszonylag rövid idő alatt *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus* című 468 oldalas műve, amelyet 1937-ben Budapesten Grill Károly Könykiadóvállalata adott ki. Úgy tűnik, hogy a szerzőt a nyelvésztől elvárható és végig jelenlevő filológiai pontosságon kívül erősen befolyásolta a műegyetemi, mérnöki szemlélet is, hiszen rendkívül logikusan, tagolt, szigorúan, racionálisan szerkesztett és több mint ötven oldalas, betűrendes tárgymutatóval és visszakeresővel rendelkező könyvet írt. A műegyetemi szellem átüt példatárán is, amikor a szakszókincsre és a szaknyelvi stíluselemekre hivatkozik.⁵ A mű az egyetemi kurzuskiírásnak, a két félévnek megfelelően két alapvető egységre tagolódik. A két egység és annak alpontjai jól mutatják a szerző kerek és teljességre törekvő szemléletét a tárgy vitelével és a témával kapcsolatban. A beosztás a következő képet mutatja:

³ Idős Szily Kálmán (1838. Izsák – 1924. Budapest); a Műegyetem egyetemi tanára, rektora; az MTA tagja, főtitikára, főkönyvtárosa, az Akadémiai Értesítő szerkesztője; természettudós, nyelvész: legismertebb műve *A magyar nyelvújítás szótára*, I. 1902., II. 1907; 1940-ben megalapítja a Magyar Nyelvtudományi Társaságot, a Magyar Nyelv szerkesztője; 1913: MTA Nagydíj nyelvészeti munkásságáért. (Részletesen lásd: Magyar Életrajzi Lexikon)

⁴ Dengl magyar nyelvi és Vajthó irodalmi tantárgyai megtalálhatók az 1934–1948 közötti műegyetemi tanrendekben. Lelőhely és forrás ezekre és részleteikre vonatkozóan: BME Levéltár, BME Z épület X. emelet. Raktári szám: A – Budapest (075.5) Kgy: 689.

⁵ Dengl János: *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus*. Budapest, Grill Károly Könykiadóvállalata, 1937. 468. A könyv a tantárgy tankönyveként, illetve törzsanyagaként szolgált. (Továbbiakban: D.J.)

I. Általános rész: 1. A nyelvről általában; 2. A nyelv szelleme és a magyar nyelv; 3. A nyelvi változatok; 4. Stílus, stílusrétegek, stilsztika; 5. A nyelvhelyesség; 6. Nyelvhelyesség és stilsztika.

II. Különös rész: 1. Nyelvhelyességi kérdések, gyakoribb helytelenségek és idegen-szerűségek a nyelvszerkezet köréből; 2. Nyelvhelyességi kérdések és észrevételek a kifejezőmódok (frazeológia) köréből; 3. Idegen szavak és kifejezések.

Amint ez a beosztásból kiderül, az első rész döntően elméleti, elvi és történeti megközelítést és alapvetést szolgál, a második pedig gyakorlatibb és leíróbb szempontú, egyben ez utóbbi a nagyobb terjedelmű is, ez teszi ki a mű kétharmad részét. Mindkét részre jellemző, hogy minden megállapítást jelentős mennyiségű példamanyaggal, szakirodalommal és lábjegyzettel támaszt alá. Ezekből kitűnik, hogy a magyar és a német nyelvészeti szakirodalomban mindent ismert, és tág kitekintése volt az európai nyelvekre, nyelvészetre is. A Bevezetőben tisztázza szándékait, amikor így ír:

„A nyelvhelyesség főbb kérdéseivel már többen foglalkoztak külön munkákban. Annak megállapítása sem új dolog, hogy a nyelvhelyesség kérdése valójában és végső elemzésében stilsztikai kérdés. Egyes nyelvhelyességi tételeknek a stilsztikában való tárgyalása sem újság. De az egész kérdésnek a stilsztika rendszerében való mindenirányú megvizsgálására – tudtommal – még nem történt kísérlet. Munkám erre az összefoglaló feladatra vállalkozik. /.../ Az anyag felosztásában a gyakorlati célszerűség elve irányított. /.../ Munkám bizonyára nem mentes egyes hiányoktól, de az anyag olyan nagy és annyi részletre terjed ki, hogy teljes és tökéletes feldolgozás számomra már csak azért is nehéz feladat volt, mert nem igazodhattam semmiféle mintához.”⁶

3. A tantárgy elnevezésében és a mű címében egyaránt szereplő két kulcsfogalommal, a nyelvhelyességgel és a stílussal kapcsolatosan is tisztázza alapállását – sőt, ahogy ő fogalmaz: eszményét -, és ezt a felfogását következetesen végigviszi a művön. Az elsőről így ír:

„Ha nyelvhelyességről beszélünk, akkor a mindenkori irodalmi nyelvre gondolunk; a gyakorlatban a nyelvhelyességi kérdéseket is mindig egyidejű (szinkronikus) nyelvszemlélet alapján és az irodalmi nyelvre vonatkoztatottan szokás tárgyalni.” – [Majd később, kifejtőbben így folytatja:] „Az irodalmi nyelvhelyesség értékmérője a mindenkori irodalmi nyelvhasználat, más szóval: az uralkodó irodalmi nyelvhasználat. Ennek alapján állapítanak meg a nyelvtan mindenkori szabályait. Az uralkodó nyelvhasználat azonban nem lehet annyira kizárólagosan értékmérője a nyelvhelyességnek,

⁶ D. J.: Bevezetés: VI. o.

hogy mereven ragaszkodnia kellene a megszokotthoz, a hagyományhoz, és hogy útját kellene állania a változásoknak, újításoknak vagy a nyelvhelyesbítéseknek. A gyakorlati nyelvművelésnek éppen az a feladata, hogy csak a nyelv szellemének, természetes, szerves fejlődésének megfelelő változások és újítások válhassanak közzelvetűvé és újabb nyelvténné, és hogy a nyelv szellemével ellenkező felburjánzások kiirtassanak vagy helyesbítessenek, még akkor is, ha netán általánossá váltak volna. A nyelvművelés az ilyen változások, újítások, irtások, illetve helyesbítések igazolására hivatkozhat hol a nyelvtani szabályokra, hol az analógiára, hol a régi nyelvre, hol a nép nyelvére, hol meg a szépérzékre. A nyelv szellemével ellentétes változásokat és törekvéseket azonban törekedni kell kivetni, mert a nyelv változását teljesen szabadjára engedni annyit jelent, mint elfogadni egyes nyelvészeknek azt a szélsőséges álláspontját, hogy a nyelvi jelenségeket csak egyszerűen tudomásul kell venni, és hogy a nyelvtudománynak a feladata csupán a nyelvtörténeti adottságok elemzése és keletkezési helyének, idejének és módjának (okának) megmagyarázása. Elvégre azért, mert a nyelv közkinccs, mégsem lehet Csáky szalmája!”⁷

Összegezve Dengl álláspontja a nyelvművelés tekintetében: normatív, összemérő, megengedő, aktív és stilisztikai szempontú. Ezzel a véleményével a *Magyarosan* című folyóiratban és máshol is folyó nyelvművelési-nyelvhelyességi vitákra is reflektál.

4. A másik kulcsfogalmat a stílust szintén gyakorlati módon közelíti meg, amikor így vezeti fel azt:

„A stílus a nyelvbéli előadás módja. Ez a mód nagyon különböző lehet. Különböző a stílus először is objektív vonatkozásban, vagyis az előadás tartalma szerint /.../. De nagyon különböző a stílus szubjektív vonatkozásban is. A különböző műveltségű és különböző társadalmi rétegekhez tartozó embereknek különböző már csak a szókinccsük is. /.../ De ugyanannak az embernek a lelkiállapota is különböző körülmények között különbözőképpen nyilatkozik meg...”⁸ – [Ezt a kétszempontú megközelítést a stilisztika meghatározása során is megismétli, amikor így ír:] „A stilisztika az a tan, amely a stílus kérdéseivel foglalkozik. Vizsgálódásainak célja szerint kétféle: objektív és szubjektív.”⁹ – [Azt is kifejti, hogy gyakorlati és szubjektív szempontból a beszélő vagy az író számára mi adhatja a jó stílust:] „A jó stílus kellékei: 1. az érthetőség és a szabatosság, 2. a tisztaság, 3. a természetesség, 4. a változatosság és jóhangzás. Ezek közül a kellékek közül a természetesség, meg a változatosság és jóhangzás nem nyelvhelyességi kérdés.” [Értsd: a többi viszont az.]¹⁰

⁷ D. J.: 83. o.

⁸ D. J.: 69. o.

⁹ D. J.: 79. o.

¹⁰ D. J.: 107.

Ezeket a fogalmakat természetesen részleteiben is taglalja. Nyelvhelyességi szempontú stilisztikai megközelítésének lezárásaként, egyben a könyv második felének, a II. Különös résznek az elővezetéseként fogalmazza meg a következőket:

„Az itt kifejtettekből kitetszően mármost összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a nyelvhelyesség kérdéseit három nagy csoportba tárgyalhatjuk: 1. a nyelvhelyességi kérdéseket, helytelenségeket és idegenszerűségeket a nyelvszerkezet köréből; 2. a kifejezésbeli (frazológiai) helytelenségeket és ugyanilyen idegenszerűségeket, 3. az idegen szavak és kifejezések kérdését.”¹¹

Ez a három pont azt is mutatja, nem foglalkozik szövegtani kérdésekkel (ezt nem is lehet ekkortájt még számon kérni rajta), és – bár van „Mondattani észrevételek” című fejezete - mondattani problémák is viszonylag ritkán kerülnek elő, ezek inkább csak a szintagmatikus, az alaktani, a szótani megközelítés szinte lexikonszerű nyelvhelyességi, stilisztikai példatárában tűnnek fel a példamondatok szerepeltetésekor. Végül is Dengl gyakorlati - az általa oktatott hallgatóknak szánt - stílusfogalma és stíluseszmenye a következőket foglalja magában: (a) magyarosan, (b) helyesen, (c) szépen, igényesen, kifejezően, (d) célirányosan, (e) irodalmi (szépirodalmi, szakirodalmi, művelt társadalmi) normához igazodva írni és beszélni.

5. Dengl oktatói munkásságát és művét a szűk practicizmus keretei között értékelve a pozitív és negatív egyenleg az alábbiakban húzható meg: (a) erősségek: nyelvelméleti elemek, történeti megközelítés, erős leíró szempontok, rendszertani alaposág, nyelvművelő szempontok, bőszeges és szakszerű hivatkozások, problémafelvető és gondolkodtató jelleg, anyanyelvi nevelésre törekvés; (b) gyengeségek: az elmélet és a gyakorlat aránytalansága az előbbi javára, a konkrét gyakorlatok hiánya, a szövegek hiánya, a kommunikatív szempontoknak csak elvi megközelítése (de a felvetés maga erénynek számíthat), a stilisztikai szempontok és elemzés viszonylag szűk volta. A konkrét gyakorlatok és a szövegek hiányát a tanári és a hallgatói visszajelzések során észlelte Dengl, némi kiigazításokat is tett. „Észleletei” alapján, 1940-es halála után tanártársai (Fekete Miklós, Teschert József, Barta Jenő és Tompa József) a későbbiekben, a második félévi programban megszüntették az előadást, és szemináriumot vezettek be; a módszert is átalakították, kiscsoportban oktattak, és ennek megfelelően második félév tantárgy nevét is megváltoztatták: „Magyar stílusgyakorlatok” címre. A tárgyat ebben az átalakított formában hirdették meg egészen megszüntéig, az 1947/48-es tanév végéig. A fenti értékeléskor a szűk practicizmus szempontjait érvényesítettük, de az értékelésnek mind a tantárgyra, mind pedig a műre nézve vannak további, el nem hanyagolható és tágabb körbe helyezhető, úttörő, példamutató

¹¹ D. J.: 115–116. o.

szakmai érdemei. Ezek az értékek – oktatáspolitikai és oktatástörténeti szempontból vizsgálva – a következőkben fogalmazhatók meg.

Dengl részletező, aprólékos munkája rámutatott a nyelvek és kultúrák találkozására; az anyanyelvi nevelés, a nyelvi tudatosság, a szakma és az anyanyelv kapcsolatának fontosságára; a nyelvművelői és a stilisztikai készségek kialakításának szükségességére a felsőoktatásban, a felsőfokú szakemberképzésben. A nyelvek és kultúrák találkozásáról, szembesítéséről többnyire a nyelvi tények kontrasztív összevetése során esik szó, de apró néplélektani, kulturális kitételei nem nélkülöznek némi hungarológiai, országismereti – vagy ahogy ma mondanánk – bizonyos kultúraközi megállapításokat. Ezeknek külön értéke, hogy politikamentes, semleges, szakmai alapon fogalmazódnak meg, ami – ha a korszakot is figyelembe vesszük – jelentős ténynek számít. Azt sem felejtjük el, hogy Dengl az alkalmazott nyelvművelés és stílustanítás terén műfajteremtő volt: összekapcsolta az általános és a szakmai nyelvművelés kérdéseit, s ezt a problematikát és témát tantárgyként bevitte egy szakterületre oly módon, hogy az teljes polgárjogot kapott: közel másfél évtizedig a tantárgy a műegyetemi tanrendek szerves része volt. Az 1948/49-es tanévkezdéskor szüntették meg, feltehetően két okból. Az egyik ok a nagypolitika mozgása és átalakulása lehetett, a másik ok igazában ennek mintegy folyománya: az egyetem újbóli átszervezése, amelynek kapcsán az általánosan művelő tárgyak, illetve a „magyarkodó” tárgyak háttérbe szorultak vagy egyszerűen széthullottak.

6. Dengl János és tanártársai anyanyelvápoló munkásságának hagyományteremtő ereje is van. Több mint három évtizedes kimaradás után, a nyolcvanas évek derekán rájuk is – és a történelmi tanrendekre is – hivatkozva lehetett visszavezetni az anyanyelvi tantárgyakat a műegyetemi tanrendekbe először általánosan szabadon választható tárgyként. Ilyen tárgyakat mint: Kommunikáció anyanyelven, Stílusfejlesztés szövegelemzéssel, A közéleti megszólalás nyelvi alapjai, Szaknyelv és terminológia, Természetes nyelvek leírása; majd kötelező tárgyként a mérnökstanár képzésbe a Magyar nyelvhelyesség és A szakmai nyelvművelés alapjai című tárgyakat. Ez utóbbit a Magyar kommunikációs készségfejlesztés c. tárggyal együtt a műszaki menedzserképzésbe is bevezették, amely az egyetem elitképzéseinek egyike, s ahol az anyanyelvi és kommunikációs felkészültségnek különösen fontos szerepe van. Szintén ezen alapokra és szellemiségre utalva hirdethettük meg külföldi hallgatóink számára magyar és angol nyelven „A magyar kultúra / Hungarian Culture” című tárgyakat. A tárgyak programját a BME Nyelvi Intézet Magyar Nyelvi Csoportja alakította ki.¹²

¹² Az anyanyelvi nyelvhelyességi, stilisztikai, kommunikációs és kulturális tárgyakat a nyolcvanas-kilencvenes évek során a BME Nyelvi Intézet Magyar Nyelvi Csoportjának tanárai alakították ki Szöllősy-Sebestyén András csoportvezető és Aradi András csoportvezető-helyettes vezetésével. A tantárgyak tantervi bevezetését Sturcz Zoltán igazgató kezdeményezte és érte el.

7. A Dengl-féle tantárgyi programokból kiderül, hogy viharos időkben is lehet a szakmai autonómia alapján állva újszerű és – mint láttuk – hagyományteremtő dolgokat létrehozni. Az igazság és a teljesség kedvéért el kell mondani, hogy ez az alapozó munka nem ment felhőtlenül. Dengl Jánost mint kívülről, más intézményből jöttet és mint orczyfalvai származású németajkút (főleg enyhén akcentusos magyar beszédje miatt) az emlékezők szerint némi gyanakvással kevert irigység is körülvette saját világában, új intézményében. De a szakmabeliekkel is meggyűlt a baja: fejére olvasták, hogy a főszövegekben (értsd a tankönyv alapszövegében) úgymond ismeretterjesztő stílusban fogalmaz, a lábjegyzetekben meg tudományosan elvadul (értsd: rendkívüli alaposág, tájékozottság, már-már kínos bibliográfiai pontosság jellemzi). Igazából az ismeretterjesztő és a szakmai stílus között elfogadható átmeneti stílusban fogalmazott, pontosan a célnak megfelelően, hogy nem nyelvész, nem bölcsész hallgatóit bevezethesse a nyelvi kérdésekbe, bár hallgatói a tankönyvekbe tett lapszéli bejegyzések alapján néha ezt is erősnek ítélték meg. A lábjegyzetbeli „elvadulásokat” pedig mint „nem igazi nyelvész” valószínűleg a szakma előtti bizonyításnak szánta, a hallgatóság számára pedig szabad bűvárkodásnak kínálta. A leghevesebb csörtét Mészöly Gedeonnal vívta, aki 1938-ban meglehetősen indulatos, mondhatni inkább epés és nem is mindig igazságos írásban támadta meg. Ebből idézek néhány gondolatot:

„Dengl János neve ismeretlen volt eddig a magyar nyelvtudományi irodalomban. Mikor tehát vaskos könyvének címét elolvastam, úgy vélekedtem, hogy műve ugyan nem lehet eredeti, de mégis a magyar nyelvtudomány arravaló eredményeinek értelmes, gondos, célszerű összefoglalása. Valóban a könyv nem nyelvünk múlt és jelen anyagának közvetlen bűvárlásából és vizsgálatából keletkezett, hanem nyelvtudományi irodalmunk tanulmányozásából. Adjunk számot e tanulmányozás sikeréről, óvakodva a bizonyítás nélküli ítéletmondásról. /.../ A szerzőnek a történeti és leíró magyar nyelvtenban való járatlansága, magyar nyelvérzékének hiányos volta, idegen anyanyelvűségére valló mondatszerkesztése, nyelvhelyességi bizonytalanságai – mindez megállapítható már a nélkül, hogy kiáltva bizonyító adatok felsorolását folytatnám. Mégsem hagyhatom abba vizsgálódásaimat, ismertetésemet, mert szeretnék valami jót is találni a könyvben.”¹³

Ezek után főleg nyelvtörténeti „hibaleltárat” igyekszik összeállítani a mű példaanyagából, és ezek kommentálásával foglalkozik. Dengl válaszol az írásra:

¹³ Mészöly Gedeon: *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus – Dengl János ilyen című munkájának nyelvhelyességi bírálata*. Szeged, 1938. (Az egységes magyar gyorsírás könyvtára. Szerkeszti: Dr. Trayer Ernő, 149. szám) 19. Idézett rész: 3. o.

„Erre a füzetre azonban, minthogy olyan ember írta, akinek a magyar nyelvtudományban szava van, válaszolnom kell. Mészöly kifogásait három csoportba osztom: 1. nyelvtörténeti kifogások; 2. egyes jelenségek magyarázására, értelmezésére vonatkozó kifogások; 3. a nyelvhelyesség és a stílus kérdésébe vágó kifogások.”¹⁴

Részletező válasza nem indulatos vagy sértő, hanem nagyon jól adatolt és hivatkozásokkal teli (Gombocz, Horger, Szinnyi stb.). Több ponton elfogadja, vagy legalábbis alternatív lehetőségnek tartja Mészöly felvetéseit, továbbá leszögezi, hogy: „... a nyelvhelyesség kérdése sokszor igen bonyolult valami”, és hogy „sok a vitás lehetőség.”¹⁵ Válaszát – amelyet e tanulmány zárásának is tekintünk – a következő sorokkal fejezi be:

„Munkámban összefoglalni törekedtem a magyar nyelvhelyesség minden kérdését. Ezt a feladatot a dolog természetéből folyóan csak a mai nyelvhasználat vizsgálata (synchronikus nyelvvizsgálat) alapján végezhettem. Történeti (diachronikus) nyelvi kutatásokkal nem foglalkoztam. Elvégezték ezt helyettem mások. Könyvemet azonban meg kellett írnom, mert ilyen összefoglaló még nincsen és főképp, mert Karom tanulmányi rendjének a Műegyetem keretében történt újjászervezése következtében, köztük főképp nem-magyar szakos gazdasági szaktanárjelöltjeinknek sürgősen szükségük volt rá. Könyvemet mások szerencsére más szemmel és más szándékkal fogadták, mint Mészöly Gedeon. A róla megjelent számos ismertetés és elterjedése arról győztek meg, hogy nem végeztem hiábavaló munkát.”¹⁶

¹⁴ Dengl János: *A magyar nyelvhelyesség és a magyar stílus néhány részletkérdése. Válasz Mészöly Gedeon dr. bírálatára.* Különnyomat a Kereskedelmi Szakoktatás 1938. évi 9. számából. Franklin-Társulat, Budapest, p.: 12. Idézett rész: 1. o.

¹⁵ L. 14. jegyzet: 11. o.

¹⁶ L. 14. jegyzet: 12. o.